

Den föråldrade partiledardebatten

av Bengt-Åke Wennberg

Så vitt jag förstår är den politiska debatten ett "spel" i meningen att den pågår efter sina egna regler och utifrån några specifika axiom och utgångspunkter. Detta spel har emellertid numera förlorat all verklighetsförankring. Den kan således liknas vid Fia med knuff. Jag menar att samtalet mellan partiledarna, påhejade av programledarna saknar all referens till den vardag vi var och en av oss konfronteras med.

Att det är så, är lätt att upptäcka. Bland annat genom att analysera de begrepp som debatten cirklar kring. Ett förhållande som med frenesi kritiserats bland annat av retorikern och filosofen José Luis Ramírez. Han visar att nästan varje begrepp som användes i debatten är oklart och tvetydigt.

Att på djupet analysera detta förhållande blir emellertid lätt abstrakt och förvirrande så jag skall inte ägna mig åt det i denna blogg. Vad som

skrämmer mig mest är något helt annat. Nämligen att spelet och spelreglerna – den framing (ett begrepp som ofta används av lingvisten George Lakoff) – som ligger under de frågor man debatterar osynligt flyttas in i de diskurser vi för med varandra i vår vardag. Vi väljare väljer inte regering på någon sakinformation. Vi väljer bland vilka språkspel vi skall tvingas spela – men vet inte och vi får inte reda på de olika spelens regler och de faktiska konsekvenser de kan få i vår vardag.

Vi röstar numera inte på enstaka enkla politiska lösningar och förslag som förr. Vi röstar inte heller på ett värdesystem. Vi tvingas rösta på ett osynligt regelsystem i termer av förväntningar på varandra, vad som är obligatoriskt, vad som är tillåtet, vad som är förbjudet, vad som är önskvärt, vad som måste förkastas. Vi röstar således på för oss totalt okända möjligheter och begränsningar för vårt handlande i vardagen.

Inom filosofin kallas detta område för deontisk logik. Denna logik behandlar normativa satser – det vill säga vilka handlingar som är påbjudna, förbjudna, tillåtna etc. I vårt vardagliga samspel med varandra är dessa satser i allmänhet uttalade. Vi spelar spelet utan att tänka på reglerna. Vi förstår dem intuitivt genom att delta. Vi kan ändra dem under spelets gång för att göra handlandet mer rimligt och effektivt.

I den totalitära och auktoritära staten är emellertid samma regler allmängiltiga, likriktade, entydiga, normativa och obligatoriska rättesnören som gäller för alla överallt. Att bryta mot dem får allvarliga konsekvenser för medborgarna. I det *totalitära* samhället knyts mikro- och makrohandlandet samman genom att människor tvingas följa samma deontiska logik.

Partiledardebatten formulerar påståenden i makroperspektivet. Det är dessa vi förväntas rösta på. I praktiken kommer det emellertid med varje val att följa ett antal underförstådda godkännanden om att skapa en speciell deontisk logik på mikroplanet som ansluter till den politiska inriktning som vinner. Man kommer exempelvis att i regeringsställning att fatta beslut som i sin tur kommer att diktera de bestämmelser som offentliga tjänstemän är tvungna att följa på mikronivå.

Valet av regering kommer därmed att styra vårt vardagsliv. Vi konfronteras med den deontiska logiken och tvingas acceptera den vare sig vi som medborgare menar att de åtgärder som vidtas i *det enskilda fallet* är

mänskliga, samhälleligt realistiska och rimliga för framtiden eller inte. Problemet uppstår när den deontiska logik vi på mikroplanet måste följa inte längre är diskuterbar eller anpassningsbar eftersom den är knuten till beslut på makroplanet som ofta tillkommit i populistiskt syfte. Vi som medborgare ställs i ett etiskt dilemma.

Vi får därför numera i vardagen oftast nöja oss med svaret att man, trots de olägenheter som skapats, bara följt metodboken och dess regler och bestämmelser. Jämför de diskussioner som i dag förs om brister i välfärden och otryggheten i samhället.

Jag menar att det finns en osynlig koppling mellan makro- och mikrobestämmelser. Denna koppling är obekant för oss medborgare eftersom vi bara ser enskilda fall trots att det just är en speciell övergripande deontisk logik vi röstar på när vi väljer våra demokratiska företrädare.

Det lät i partiledardebatten exempelvis som om man ansåg att man kunde fatta beslut om kärnkraftens vara eller inte vara. Men så är det ju inte längre. Vi har inte svensk demokratisk kontroll över denna fråga.

Kärnkraft växer fram – eller stängs ner – globalt i världen helt oberoende av vilka ideologiska ställningstaganden som svenska politiska partier tar. Centrala beslut att satsa, eller inte satsa, på kärnkraft kan få helt andra konsekvenser än man tror eftersom framtida beslut av andra aktörer kommer att påverka utfallet.

För Sveriges del har tidigare nedläggningsbeslut haft konsekvensen att allt färre personer och institutioner inom Sverige satsat på denna teknik. Vår existerande kärnkraft har därför förlorat i kvalitet och våra kärnkraftstekniker i kompetens – jämfört med Finland.

Någon kan tycka detta är bra och andra att det är dåligt men effekten diskuterades aldrig när beslutet togs. Stefan Löfvens – vänta och se – låter klokt men riskerar att inte alls få den effekt han tror eftersom beslutet förändrar det regelverk efter vilket tjänstemän och andra på mikroplanet tar ställning inför framtiden.

Beslut och överväganden i makroperspektivet är således – på grund av vi numera ser oss allt mer som autonoma medborgare – mycket mer komplexa än vad som framgår av debatten. I denna låter det exempelvis som om svaret på kärnkraften skulle kunna vara givet av en *kalkyl* av Sveriges

energibehov. När det egentligen handlar om vilken roll kärnkraften skall ha i vår framtida energiförsörjning och för vårt förhållande till andra länder. Samma problem gäller alla de andra frågorna som diskuteras – inte minst vapenexporten, migrationen och kriminaliteten.

Vi väljare och medborgare lämnas i okunnighet om vad vi röstar på eftersom man begränsar sig till att resonera i termer av sådana *kalkyler* snarare än att försöka sätta sig in i hur människors självständiga val av handlande kommer att påverkas av de förhållanden som skapas av de politiska beslut man avser att fatta.

Människors syn på sin autonomi och det ökade kravet på rörlighet och valfrihet har gjort att vi hamnat i ett läge där den centrala styrningen nått vägs ände. Detta har inget av partierna ännu fattat eller accepterat. De döljer för oss att varje tänkbart centralt beslut kan få fullständigt obereknliga konsekvenser – om man ser oss som fria, väljande och autonoma människor – hur klokt beslutet än verkar på pappret. Man lurar oss att tro på konsekvenser som inte kan utlovas. Detta förstår naturligtvis våra politiker mycket väl.

De inser därför att vilket som helst centralt beslut, för att få den effekt de utlovar i valkampen, måste kompletteras med ett intrikat och normativt regelsystem på mikronivå. Vad detta normativa styrsystem i praktiken innebär avslöjas emellertid aldrig i förväg för oss i de politiska debatterna – trots att det är detta som kommer att få stor inverkan på vår vardag.

Det totalitära samhället närmar sig således både osynligt och obevekligt så länge de politiska debatterna ser ut som de gör i dag och enbart kretsar kring kalkyler och löften om konsekvenser som inte kan uppnås utan folkets medverkan eller lydnad.

Makro- och mikro hänger således ihop. Men här visar de politiska debatterna på ett missförstånd. Man tror att makro styr mikro. Omvändningen är mer rimlig. Vad vi trots om mikro har sedan lång tid styrt hur vi utformat makro. Sedan har vi omedvetet levt med detta makro utan att förstå vilka källor det hämtat sin kraft från.

Makro har levt sitt eget liv. Nu börjar vi se ett annat mikro – den autonoma och självständiga människan. Därmed blir genast våra föreställningar om makrovärlden föråldrade och oanvändbara och makroreso-

nemangen förlorar i relevans. Därmed blir också partiledardebatten föråldrad.

Demokratin var en gång den kraft som gjorde att mikroerfarenheterna kunde påverka makroresonemangen och göra dem mer verklighetsnära. Så är det inte i dag. De demokratiska institutionerna sviker denna uppgift. Därför har våra demokratiska företrädare kört fast i gamla hjulspår. Vi får hoppas att demokratin återigen kan bryta igenom och låta vår kunskap om mikrovärlden påverka våra makrobeslut.

Referenser

Lakoff G (1987): *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff G (2004): *The all new "Don't think of an Elephant"*. Vermont: Chelsea Green Publishing.